

Geliş Tarihi: 9 Ekim 2024

Kabul Tarihi: 25 Nisan 2025

Araştırma Makalesi/Research Article*

Weimar Cumhuriyeti Döneminde Almanya, Avusturya ve İsviçre'de Kadınların Oy Hakkı (1918-1933)

Dirk Tröndle**

Öz

Weimar Cumhuriyeti (1918-1933), özellikle kadınların oy hakkı açısından Alman tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönem, toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik önemli ilerlemelerin kaydedildiği bir dönem olmuşsa da, aynı zamanda, kadınların tam eşitliğini engelleyen geleneksel rol modelleri de varlığını sürdürmüştür. Monarşiden cumhuriyete geçiş, kadınlara oy hakkının tanınması da dahil olmak üzere önemli sosyal değişimleri beraberinde getirmiştir. Bu makale, Weimar Cumhuriyeti'nde kadınların oy hakkının gelişimine, bununla ilgili ilerleme ve aksaklıklara ışık tutmakta ve özgürleşme hareketine önemli katkılarda bulunan Clara Zetkin gibi önde gelen kadın hakları aktivistlerine bir göz atmaktadır. Bir bakıma, kadın hareketinin her zaman ilerici-liberal fikirler ve sol ideolojilerle yakından bağlantılı olması eşyanın tabiatında vardır ve Almanya'da kadın hakları için mücadele ve savunuculuk, özellikle Sosyal Demokrat Parti (SPD) ve başka sosyal demokrat ve sosyalist partilerle ilişkilidir.

Weimar Cumhuriyeti gibi monarşiden cumhuriyete geçiş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun da benzer yönleri var ve kadın konusuna dair en önemli dönüm noktalarına da burada kısaca değinmek gerekmektedir. Örneğin: 3 Mart 1924'te halifeliğin kaldırılması, 20 Nisan 1924'te yeni anayasa, 1925'te şapka reformu, 1926'da İsviçre Medeni Kanunu'nu örnek alan bir medeni kanunun yürürlüğe girmesi veya 3 Nisan 1930'da, 1934'te kadınların genel oy hakkına hazırlık olarak yerel düzeyde kadınlara aktif ve pasif oy hakkı tanınması gibi.

Anahtar Kelimeler: Weimar Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti, Kadın Hakları, Oy Hakkı, Clara Zetkin

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır. There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Dr., Serbest Araştırmacı, dirk.trondle@t-online.de, Orcid: 0009-0002-3824-8186.

Women's Suffrage in Germany, Austria and Switzerland during the Weimar Republic (1918-1933)

Abstract

The Weimar Republic (1918-1933) was an important turning point in German history, especially in terms of women's suffrage. Although this was a period of significant progress towards gender equality, at the same time, traditional role models that prevented women's full equality persisted. The transition from monarchy to republic brought significant social changes, including women's suffrage. This article sheds light on the development of women's suffrage in the Weimar Republic, its progress and setbacks, and takes a look at prominent women's rights activists, such as Clara Zetkin, who made significant contributions to the emancipation movement. In a way, it is in the nature of things that the women's movement has always been closely linked to progressive-liberal ideas and left-wing ideologies, and the struggle for and advocacy of women's rights in Germany is particularly associated with the Social Democratic Party (SPD) and other social democratic and socialist parties.

Like the Weimar Republic, the founding of the Republic of Türkiye, also a transition from monarchy to republic, has similar aspects, and the most important milestones regarding women's issues should be briefly mentioned here. For example: The abolition of the caliphate on March 3, 1924, the new constitution on April 20, 1924, the hat reform in 1925, the enactment of a civil code modeled on the Swiss Civil Code in 1926, or the granting of active and passive suffrage to women at the local level on April 3, 1930 in preparation for universal suffrage for women in 1934.

Keywords: The Weimar Republic, Republic of Türkiye, Women's Suffrage, Clara Zetkin

Giriş: Tarihsel Arka Plan ve Kadınların Oy Hakkının Tanıtımı

Yakın Alman tarihini, birbirleriyle iş birliği yapan ve birbirlerine karşı çıkan birçok büyük ve küçük devletler, beylikler ve serbest şehirlerin bir hikayesi olarak anlatmak ve anlamak mümkündür. 1840'ların başından itibaren yaşanan ekonomik krizler, kitlesel yoksulluk ve genel siyasi hoşnutsuzluk, birçok Avrupa devletindeki sosyal ve siyasi düzeni istikrarsızlaştırmış ve 1848'de Avrupa'nın birçok yerinde devrimci gelişmeleri ve ayaklanmaları teşvik etmiştir. Temel hak ve özgürlüklerin tanınması ve diğer taleplerin yanı sıra, ulusal birliğin sağlanması da Almanya'daki toplantı ve gösterilerde devrimci güçlerin merkezinde yer aldı. Muhafazakâr güçler, devrimci dinamiğin kendi varlıklarını sürdürmeleri açısından taşıdığı tehlikenin farkına varmış ve halkın geniş kesimleri tarafından

desteklenen harekete önemli tavizler vererek direnişlerini sürdürmüşlerdir: örneğin sansür kaldırılmış, siyasi faaliyetlere izin verilmiş ve reformist hükümetler atanmıştır. Tek tek Alman eyaletlerinde iktidarda bulunanlar, bir Alman ulus devletinin kurulmasını başlatmak üzere bir ulusal meclisin toplanmasını da kabul ettiler.

Böylece 1848 yılında ilk kez bir Alman ulus devleti kurulmuş oldu. O zamana kadar Alman ulusu, devleti olmayan hayali bir topluluk olarak kalmıştı. İnsanlar ona bağlılıklarını bildirebiliyorlardı, ancak bir devletle bağları olmadığı için bu herhangi bir hak sağlamıyordu. Alman bölgesi çok sayıda küçük ve büyük devletten oluşuyordu. Hukuki açıdan vatandaşlar örneğin Bavyera, Saksonya, Württemberg veya Prusya'ya ait iken Almanya'ya değildi. Bu durum, Alman İmparatorluğu'nun 1848'de devrimden çıkmasıyla değişti. Böylece Alman ulusu bir devlet ulusu ve Alman halkı da bir devlet halkı haline geldi. O dönemde halk ve ulus birbirinin yerine kullanılıyordu, ancak 1848'de sadece bir Alman devleti kurulmuştu, henüz dar anlamda bir ulus değildi ve o dönemde sadece az sayıda entelektüel ulusal düşünüyordu. Frankfurt'taki Paulskirche'de ilk Alman Ulusal Meclisi tarafından kabul edilen 28 Mart 1849 tarihli İmparatorluk Anayasası, temel haklar bölümünde Alman federal devletlerinin tüm üyelerinin Alman halkına ait olduğunu belirtiyordu. Schleswig'deki Danimarkalılar, Prusya'daki Polonyalılar ya da Avusturya'nın yeni devlete katılması halinde Bohemya'daki Çekler gibi Almanya'nın Almanca konuşmayan kavimlerinin üyeleri de yeni imparatorluk vatandaşlık haklarına sahipti. Meclisin amacı Alman ulus devleti için bir anayasa taslağı hazırlamaktı. Bu, Almanya'nın birleşmesi yolunda önemli bir adımdı. Ancak, gelecekteki Alman devletinin örgütlenmesi (Büyük Alman ve Küçük Alman çözümü) ve monarşinin rolü konusunda derin görüş ayrılıkları vardı. Başlangıçtaki başarılarla rağmen, devrim nihayetinde başarısız oldu. Muhafazakâr güçler üstünlüğü ele geçirdi ve gerçekleştirilen reformların çoğu tersine çevrildi. Ulusal Meclis 1849'da feshedildi ve birleşik Almanya hayali ertelenmek zorunda kaldı. 1848 devrimi başarısız olmasına rağmen, Alman birliğine giden yolda önemli bir kilometre taşı olmuştur. Devrimcilerin fikirleri ve talepleri yaşamaya devam etti ve nihayetinde 1871'de Alman İmparatorluğu'nun kurulmasına katkıda bulundu.

Almanya, Bismarck döneminde 1871'de birleşebildi, ancak bu birleşme demokrasi, sivil haklar ve özgürlükler yerine monarşi, militarizm, katı sosyal hiyerarşi ve siyasi solun bastırılmasına dayanıyordu. Kadınların eşit yurttaşlık statüsü için verdikleri mücadele, onları temel demokratik haklardan ve siyasi özgürlüklerden mahrum bırakan bir toplumsal bağlamla karşı karşıya bırakmıştır. Almanya'da adalet için verilen mücadeleler sınıfsal çizgide gerçekleşmiştir. Kilise, ordu ve toprak sahipleri ittifakı (sağ) ile sosyalistler, demokratlar ve liberaller ittifakı (sol) arasındaki çatışmalar, Avrupa ulus devletlerinin oluşumu sırasında farklı biçimler almış, ancak özellikle Almanya'da yoğunlaşmıştır. Almanya'daki kadın hareketinin ilk dalgası - Fransa ve ABD'dekine benzer şekilde - ağırlıklı olarak liberal görüşlü devrimcilerdi. Bu kadınlar 1848'de yoldaşlarıyla birlikte, monarşiyile yönetilen çok sayıdaki küçük ve bireysel Alman devletini demokratik

bir imparatorluk altında birleştirmek için barikatlara çıktılar. Louise Otto-Peters¹ ilk kadın gazetelerinden birinin editörüydü. Özgürlük ve eşitliğe dayalı bir devletin kadınları tam vatandaşlık haklarından mahrum bırakmamasını talep etti. (Olgunluk, özerklik, mali bağımsızlık, iş ve eğitime erişim, kendi kaderini tayin etme sorunu).

Birinci Dünya Savaşı'nın başında Alman kadın hareketi, birbiriyle savaşan ve sınıfsal olarak bölünmüş müşteri politikaları izleyen iki düşman kampa bölünmüştü. Orta sınıf kadınlar, eğitim ve kariyerin kendilerine ev kadınlığına alternatif bir yaşam tarzı sağlayacağını umarken, işçi sınıfı kadınları düşük ücretli iş, fazla mesai, çocuk bakımı ve evde kendilerine bakılmasını ve itaat edilmesini bekleyen kocalarının talepleri arasında dayanılmaz koşullar altında mücadele ediyordu. Ancak sol-liberal kadın öncüler, kadın meselesinin yalnızca çalışma koşullarının iyileştirilmesinin ötesine geçtiği ve siyasi özerklik talep ettiği konusunda ısrarcı oldular. Sosyal Demokrat Partisi'nin (SPD) devletin koruyucu işlevine, kadınların siyasi olarak kendilerini temsil etmelerinden daha fazla öncelik vermesi, Alman feminizminin daha sonraki gelişiminde belirleyici bir rol oynamıştır. Sosyal demokratlar, milliyetçiler ve Hristiyan muhafazakârlar, kadınların yerinin aile olduğu ve bunun da erkek otoritesine tabi olduğu konusunda hemfikir. Kadınların oy hakkı meselesi, kadınların yasal statüsü meselesiyle yakından ilişkiliydi. İlk kadın hareketinin önemli hedeflerinden biri, kadın ve erkeğin kanun önünde eşitliği, kadınların ticaret hukuku, usul ve dernek kanunları ve medeni kanunlar bakımından özel hukuk kapsamında yasal özerkliğe sahip olmasıydı. Buna ek olarak, ilk kadın hareketinin evlilik hukuku reformu, boşanma hukuku reformu ve gayrimeşru çocukların ve evli olmayan annelerin yasal statülerinin iyileştirilmesi talepleri de vardı.

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile birlikte o dönemde Alman İmparatorluğu Şansölyesi Max von Baden,² yetkisi olmamasına rağmen, 9 Kasım 1918'de Kayzer Wilhelm II'nin tahttan çekildiğini açıkladıktan sonra, Alman Reichstag'daki en güçlü parlamento grubunun lideri olarak Sosyal Demokrat Friedrich Ebert'i halefi olarak atadı. Kiel denizcilerinin ayaklanmasıyla tetiklenen Kasım Devrimi 9 Kasım'da Reich'in başkenti Berlin'i sardığında, huzursuzluğu önlemek amacıyla hareket etti. Alman İmparatorluğu'nun savaşta yenilgisi kesinleştiği için, Max von Baden, *Ekim reformları* olarak adlandırılan reformların bir

¹ Louise Otto (1819 -1895), toplumsal eleştirel bir yazar ve burjuva-demokratik Alman kadın hareketinin kurucularından biriydi. Kocasını yazar ve gazeteci August Peters ile birlikte Leipzig'de *Mitteldeutsche Volkszeitung* için çalışmıştır. Louise Otto-Peters, ilk kadın eğitim derneğinin ve Genel Alman Kadınlar Derneği'nin başkanlığını yaptı ve kadınların eğitim ve çalışma hakkı için kampanya yürüttü. Gazeteciliğin yanı sıra, Louise Otto-Peters, roman, kısa öykü ve denemeler de dahil olmak üzere 60'tan fazla kitabın yazarıdır. Louise-Otto-Peters-Gesellschaft e.V.'nin web sitesi. Louise-Otto-Peters hakkında biyografik bilgiler için bkz. <https://www.louiseottopeters-gesellschaft.de/verein/louise-otto-peters> (Son erişim: 14.06.224)

² Nispeten liberal olarak kabul edilen Max von Baden (1867-1929) Kayzer Wilhelm II'nin kuzeniydi. 3 Ekim 1918'den 9 Kasım'a kadar Birinci Dünya Savaşı'nın son aşamasında yaklaşık beş hafta boyunca Reich Şansölyesi olarak görev yaptı.

parçası olarak monarşiyi korurken parlamenter hükümet sistemini resmen tanıtmayı planlıyordu. Reich tarihinde ilk kez, Reichstag'da çoğunluk parlamento grubunu oluşturan Sosyal Demokratların iki temsilcisini, bir dizi burjuva-muhafazakâr parti politikacısının yanı sıra devlet bakanı olarak hükümet kabinesine atadı. Bunun amacı, Almanya için kabul edilebilir barış koşullarının sağlanabilmesi için hem halk arasında hem de Müttefik güçlerin savaş karşıtları arasında güven yaratmaktı.

Monarşiyi kurtarma girişimi ne kadar başarısız olduysa, savaş sonrası Almanya için yeni bir siyasi başlangıçla karşı karşıya kaldı. Weimar Cumhuriyeti'nin 9 Kasım 1918'de ilan edilmesi, kadınlara oy hakkı da dahil olmak üzere demokratik reformlara kapı açtı. Devrimci durum karşısında, Sosyal Demokrat Parti'nin üst kademesi, burjuva uzman bakanların katılımıyla tamamen sosyalist bir hükümetin kurulması konusunda Bağımsız Almanya Sosyal Demokrat Partisi (USPD)³ ile müzakerelere başladı. Ancak, USPD'nin *proletarya diktatörlüğünün* derhal kurulması talebinden taviz vermesinden sonra, 10 Kasım'da Halk Temsilcileri Konseyi kuruldu. Halk Temsilcileri Konseyi, 10 Kasım 1918'den 13 Şubat 1919'a kadar görev yapan ve Alman İmparatorluğu'ndan Weimar Cumhuriyeti'ne geçişi şekillendiren Almanya'nın geçici hükümetiydi ve Çoğunluk Sosyal Demokratları (MSPD)⁴ ve Bağımsız Sosyal Demokratların (USPD) üçer üyesinden kurulmuştur. Kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olması açısından bakıldığında, Halk Temsilcileri Konseyi, altı üyesinin de erkek olması nedeniyle iyi bir örnek teşkil etmemektedir, ancak ilerici-liberal Sosyal Demokratların bile geleneksel rol modellerine ne kadar bağlı olduklarını göstermektedir.

Ateşkesin 11 Kasım 1918'de imzalanmasından sonra, Alman askeri teşkilatın terhisi Halk Temsilcileri Konseyi temel görevlerinden biriydi. SPD, devletin ve toplumun somut örgütlenmesini kurucu bir ulusal meclise bırakmak isterken, USPD *Tüm iktidar konseylere* sloganı altında ekonomik ve sosyal koşulların önceden devrimci bir şekilde yeniden düzenlenmesini talep etti. Kadın hakları ve kadınların oy hakkı ile ilgili olarak, Halk Konseyi 12 Kasım'da nispeten hızlı bir şekilde bir karar aldı ve bu karar, dış politika meseleleri ve iç siyasi huzursuzluk

³ Bağımsız Almanya Sosyal Demokrat Partisi (USPD), Alman İmparatorluğu ve Weimar Cumhuriyeti dönemlerinde varlık gösteren sosyalist bir partiydi. Birinci Dünya Savaşı'nın ikinci yarısında Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nden (SPD) ayrılarak kurulmuştur. Savaşın ilerleyen dönemlerinde SPD içindeki savaşa karşı muhalefetin güçlenmesiyle ortaya çıkan USPD, daha radikal ve anti-savaş bir çizgi izlemiştir. USPD, SPD üyelerinin partiye katılması, parti içi örgütlerin kurulması ve bölünmesi, ayrıca çok sayıda üyenin partiden ayrılıp başka partilere geçmesinin ardından 1931 yılına kadar varlığını sürdürmüştür.

⁴ Çoğunluk SPD'si veya Çoğunluk Sosyalistleri olarak da bilinen Almanya Çoğunluk Sosyal Demokrat Partisi (MSPD), 1917 ortaları ile 1922 yılları arasında SPD için kullanılan gayri resmi bir terimdi. Bu terim, parti çoğunluğunun Birinci Dünya Savaşı sırasında ateşkes politikası konusundaki tutumu nedeniyle 1917'de SPD'den ayrılan Bağımsız Sosyal Demokrat Parti'den (USPD) farklılaşmayı vurguluyordu. MSPD Mart 1919'da neredeyse 1 milyon üyesi vardı ve bu da çoğunluk kavramını vurguluyordu. bkz. Eberhard Kolb ve Dirk Schumann, *Die Weimarer Republik [Weimar Cumhuriyeti]* (De Gruyter Oldenbourg, 2022), 11.

nedeniyle o zamanki koşuşturma ve telaş tarafından neredeyse boğuldu. 12 Kasım 1918'de Halk Temsilcileri Konseyi, 20 yaş ve üzeri kadın ve erkekler için genel oy hakkı ilan etti. Bu Almanya kadın hareketinin en önemli dönüm noktalarından birisi olarak kabul edilmektedir. 1848 devriminde kadınların siyasi arenada aktif rol oynama fırsatları büyük ölçüde genişletilmişti, ancak siyasi ulusun bir araya geldiği, tartıştığı ve karar aldığı merkezi yer olan parlamento sadece erkeklerle ayrılmıştı. Siyasi anlamda ulus fikri, özellikle erkekler için bir özgürlük vaadi olarak kaldı. Oy kullanma hakkı, Alman eyaletlerinde kadınlara da bu temel katılım hakkının tanınmasının ne kadar uzun sürdüğünü göstermektedir. Üçüncü Alman ulus devleti olan Weimar Cumhuriyeti'ne kadar kadınlar Alman ulusunun tam siyasi üyeleri olamadılar.

Ulusal Meclis için 19 Ocak 1919'da yapılan seçimlerin ardından, Reich Cumhurbaşkanı Ebert ve Başbakan Scheidemann yönetimindeki yeni hükümet Halk Temsilcileri Konseyi'nin yerini aldı.

Weimar Cumhuriyeti Zamanında: İlerleme ve Başarılar

SPD haricinde, kadınlar 1918'den önce siyasi partilerde daha az yer almaktaydı; bu durum 1908'e kadar Prusya ve Bavyera'da yürürlükte olan kadınların siyasi faaliyetlerine yönelik yasağın bir sonucu ve artçı etkisiydi. O dönemde pek çok parti, kadınlara açılma konusunda çok tereddütlüydü. Daha önce İlerici Halk Partisi'nde aktif olan sol-liberal Alman Demokrat Partisi'nin (DDP) ilk kadın parlamenterleri, siyasi faaliyetlerini burjuva kadın derneklerine ve Alman Kadın Dernekleri Federasyonu'na odakladılar. Muhafazakâr Merkez Parti'deki kadın parlamenterlerin çoğunluğu Katolik kadın hareketinden geliyordu. SPD ve USPD kadın parlamenterleri ise partileriyle sıkı bir şekilde ilişkilendirilmişti ve 1908'den önce, daha sonra SPD'nin bir parçası haline gelen özel kadın eğitim derneklerinde aktif rol aldılar. Burada kendilerini özellikle çocuklara, gençlere ve kadın işçilere adanmışlardı.

Kadınlara oy hakkının tanınması, kadınların siyasi katılımının artmasına yol açmıştır. Ocak 1919'da yapılan ilk Millet Meclisi seçimlerinde oy kullanma hakkına sahip kadınların yüzde 82,3'ü seçime katılmıştır, bu da kadın nüfusunun ilgisinin ve seferberliğinin açık bir göstergesidir. Seçilen 423 milletvekilinden 37'si kadındı ve bu da yaklaşık yüzde 8,7'lik bir orana tekabül etmekteydi.⁵ Bu önemli bir başarıydı ve kadınların yeni kazandıkları hakları aktif olarak kullanmaya hazır olduklarını gösteriyordu. Yeni seçilen kadın parlamenterlerin birçoğu 1870'ler ve 1880'lerde doğan ve kariyerlerinde ilerlemek için kadınlara yönelik yeni eğitim ve mesleki fırsatlardan yararlanabilen bir kadın neslinden geliyordu. Birçoğu derneklerde, sendikalarda ve partilerde haklarının genişletilmesi için kampanya

⁵ Barbara Hindenburg, "Die Auswirkungen des Frauenwahlrechts in der Weimarer Republik [Weimar Cumhuriyeti'nde kadınların oy hakkının etkisi]." <https://www.bpb.de/themen/zeit-kulturgeschichte/frauenwahlrecht/279340/die-auswirkungen-des-frauenwahlrechts-in-der-weimarer-republik/> (Son erişim: 14.06.224)

yürütmüş ve belediyelerde ve bölgelerde daha iyi sosyal koşullar için mücadele etmişti. Yerel düzeyde siyaset yapmışlar, katılım talep etmişler ve örneğin belediye meclislerinde fiilen görev yapmışlardır. Parlamente'ya bu alanlarda yüksek düzeyde uzmanlık getirmişlerdir. Seçim sonuçlarına genel olarak bakacak olursak, %37,9 oy oranı ve 165 sandalye ile SPD'nin, %7,6 oy oranı ve 22 milletvekili ile USDP'ye kıyasla harika bir sonuç elde ettiğini görmek mümkündür. SPD'nin elde ettiği sonuç olağanüstüydü çünkü Weimar Cumhuriyeti'nde ülke çapında yapılan tüm seçimlerde hiçbir parti daha fazla oy alamamıştı. Yine de oyların çoğunluğu, birlikte sandalyelerin neredeyse yüzde 50'sini kazanan üç burjuva partisi Zentrum (Merkez), DDP ve DNVP'ye gitti.⁶

Görsel 1. Çoğunluk Sosyalistlerinin (MSDP) kadın milletvekilleri 1 Haziran 1919'da Weimar Ulusal Meclisi'nde.⁷

Kadın hakları aktivistleri ve feministler Weimar Cumhuriyeti'nin siyasi ortamında önemli bir rol oynadılar. Önde gelen bir sosyal demokrat ve İşçi Refahı Derneği'nin kurucusu olan Marie Juchacz,⁸ bir Alman parlamentosunda konuşma

⁶ Kolb ve Schumann, *Die Weimarer Republik*, 17.

⁷ Bunlar arasında parti yönetim kurulu üyesi ve partinin kadın bürosu başkanı Marie Juchacz (altta, sağdan 3.) da vardı. Bağımsız Sosyal Demokrat ve Sosyal Demokrat parlamento grupları, açık ara en yüksek kadın oranına sahipti, onları sol-liberal grup izliyordu. (© AdsD/Friedrich-Ebert-Stiftung). Hindenberg, "Die Auswirkungen", <https://www.bpb.de/themen/zeit-kultur-geschichte/frauenwahlrecht/279340/die-auswirkungen-des-frauenwahlrechts-in-der-weimarer-republik/> (En son erişim: 14.06.2024)

⁸ Marie Juchacz, 1879 yılında Landsberg an der Warthe'de doğdu. İlkokulu bitirdikten sonra ev hizmetçisi olarak ve bir süre fabrika işçisi olarak da çalıştı. Daha sonra hemşirelik yapmaya başladı. 1906 yılında kocasından ayrıldı ve iki çocuğuyla birlikte Berlin'e taşındı. Juchacz 1908'de

yapan ilk kadındı. Ulusal Meclis'te 19. Şubat 1919 tarihinde yaptığı konuşmada kadınların siyasi eşitliğinin ve topluma katkılarının önemini vurguladı ve *"biz Alman kadınları bu hükümete geleneksel anlamda minnet borçlu değiliz. [...] bu doğal bir meseleydi: kadınlara o zamana kadar haksız yere kendilerinden esirgenmiş olanı verdi."*⁹

Juchacz özellikle kadın parlamenterlerin sosyo-politik görevlerine atıfta bulunarak, kadınların daha önce kadın derneklerinde veya diğer sosyal kuruluşlarda kampanya yürüttükleri birçok sosyal konu ve faaliyet alanına işaret etti. Artık bu bilgi birikimini ve bu konuları Parlamento'ya taşımanın ve daha iyi sosyal mevzuatın yanı sıra kadınlar için sivil ve diğer eşitlikler için kampanya yürütmenin zamanı gelmişti. Örneğin, kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olmasına ilişkin anayasa maddelerinin uygulanması ve kadın memurların evlilik nedeniyle işten çıkarılmasının iptali için kampanya yürüttüler. Reichstag'daki diğer girişimler, kadınların hukuk mesleklerine kabulü, evde çalışan kadınlar için bir yasa, annelik korumasının genişletilmesi, ev hizmetlileri yasası, evlilik ve aile hukuku sorunları, fuhuşun tedavisi, kürtaj paragrafı, gençlik refahının düzenlenmesi, kızların eğitimi ve kadınlar için kazançlı istihdam ile ilgilirdi.

Kadın parlamenterler günlük parlamento çalışmalarında da değişiklikler meydana getirmiştir. Görüldüğü üzere, kadınlar da konuşma yapmıştır, ancak erkeklerden çok daha az ve genellikle erkeklerin daha az ilgi gösterdiği sosyo-politik konularda. Ancak en çarpıcı olan, kadın parlamenterlerin konuşmak yerine komisyonlardaki çalışmalarla ve yeni kanun tasarılarının hazırlanmasıyla daha fazla ilgilenmeleriydi. Dahası, kadın parlamenterler arasında parti çizgilerinin ötesinde dayanışma sadece bazı konularda belirgindi. Çoğu durumda, kadınların kendi kaderlerini tayin etme hakkı ile ailenin korunması arasında bir uyumsuzluk olduğunda, çok farklı ideolojilere sahip partilerden parlamenterler arasında kadın meseleleri konusunda önemli tartışmalar yaşanmıştır. Birçok durumda, muhafazakâr partilerden kadın parlamenterler aşırı ilerici önerilere çekimser oy kullanarak belli bir pozisyonu vermekten kaçınmış ve liberal kadınlarla dayanışma göstermemiştir; sonuçta hala partileri tarafından aday gösterilmek istiyorlardı. Görünüş açısından kadınlar göze çarpmamaya çalıştılar. *"Kadınların şapka takmamaları konusunda bir mutabakat vardı - kamusal alanda alışıldığı üzere - ve kıyafetleri için ihtiyatlı siyah, beyaz ve gri kombinasyonları seçtiler.*

SPD'ye katıldı ve 1913 yılında Köln'deki Yukarı Ren Eyaleti parti bölgesinin kadın sekreteri oldu. Bu görevde öncelikle Aachen bölgesindeki kadın tekstil işçilerinin örgütlenmesinden sorumlu idi. Sosyal Demokratlar 1917 yılında bölündü ve Bağımsız Sosyal Demokrat Parti (USPD) kurulduğunda, çoğunluktaki Sosyal Demokratlarda kalan Marie Juchacz'a Friedrich Ebert tarafından önce Clara Zetkin'in yürüttüğü Merkez Parti Yönetiminde Kadın Sekreterliği görevi verildi.

⁹ Hindenberg, "Die Auswirkungen", <https://www.bpb.de/themen/zeit-kulturgegeschichte/frauenwahlrecht/279340/die-auswirkungen-des-frauenwahlrechts-in-der-weimarer-republik/> (Son erişim: 14.06.224)ç ["*dass wir deutschen Frauen dieser Regierung nicht etwa in dem althergebrachten Sinne Dank schuldig sind. [...] das war eine Selbstverständlichkeit: Sie hat den Frauen gegeben, was ihnen bis dahin zu Unrecht vorenthalten worden ist.*"]

Aralarında pek çok kadın öğretmen de bulunduğu bekâr kadın parlamento üyelerine de alışlageldiği üzere Hanımefendi değil Hanım diye hitap edildi."¹⁰

Alman İmparatorluğu döneminde siyasi alanlarda önemli kazanımlar elde eden kadın aktivistler ve parlamenterler için parlamentoya giriş, önceden erkeklerin egemen olduğu siyasi alanı ve oluşturdıkları blokları aşmak açısından kritik bir adımdı. Weimar Cumhuriyeti'nin kısa döneminde eşitlik adına sağlanan temel ilerlemeler şunlardı:

1. **Kadınlara oy hakkının tanınması:** Almanya'da 12 Kasım 1918'de kadınlara genel oy hakkı verilerek seçme ve seçilme hakları sağlandı.
2. **Eğitimde eşitlik:** Weimar Cumhuriyeti döneminde kadınların eğitim olanakları ve yüksek öğrenime erişimi önemli ölçüde genişledi. Bu durum, kadınların eğitim seviyelerinin yükselmesine katkıda bulundu.
3. **Çalışma hakkı:** 1919 tarihli Weimar Anayasası, kadınlara çalışma hakları ve işyerinde eşit muameleyi garanti altına aldı.
4. **Aile hukukunda ilerleme:** 1923'te Gayrimeşru Çocukların Eşit Hakları Yasası ve 1929'da Evlilik Yasası gibi reformlar, kadınların evlilik ve aile içindeki haklarını güçlendirdi.
5. **Siyasi katılım hakkı:** Weimar Cumhuriyeti'nde kadınlar siyasi hareketlerde ve partilerde aktif rol aldılar ve giderek daha fazla siyasi göreve seçildiler.
6. **Kültürel ve sosyal değişimler:** Weimar Cumhuriyeti, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin gevşemesine ve kadınlar için daha fazla özgürlüğün sağlanmasına olanak tanıyan bir kültürel ve sosyal liberalleşme dönemiydi.

Bu dönüm noktaları, Almanya'da toplumsal cinsiyet eşitliği yolunda önemli adımlar olarak kabul edilir ve kadınların toplum içindeki rolü üzerinde kalıcı bir etki bıraktı. Ancak Weimar Cumhuriyeti'ndeki kadın hareketi karmaşıktı; burjuva kadın örgütleri yasal ve mesleki eşitlik için mücadele ederken, sosyalist feministler daha geniş sosyal ve ekonomik reformlar peşindeydi. Bu çeşitlilik içinde gerilimler yaşanmasına rağmen, aynı zamanda geniş bir destekçi tabanı oluşturuldu.

Geleneksel Rol Modelleri ve Etkileri

¹⁰ Hindenberg, "Die Auswirkungen", <https://www.bpb.de/themen/zeit-kulturgeschichte/frauenwahlrecht/279340/die-auswirkungen-des-frauenwahlrechts-in-der-weimarer-republik/> (Son erişim: 14.06.224). [*„Es gab eine Vereinbarung, dass Frauen keine Hüte tragen sollten – wie sonst in der Öffentlichkeit üblich – und sie wählten bei der Kleidung dezente Schwarz-Weiß-Grau-Kombinationen. Auch die ledigen Parlamentarierinnen – darunter sehr viele Lehrerinnen – wurden mit Frau angesprochen, nicht mit Fräulein, wie es üblich gewesen wäre.“*]

Bu ilerlemelere rağmen, Weimar Cumhuriyeti aynı zamanda geleneksel rol modellerinin varlığını sürdürdüğü ve kadınların tam eşitliğini engellediği bir dönemdi. Birçok siyasi parti muhafazakâr bir kadın imajına sahipti ve kadınların rolünü öncelikle ev içi alanda görüyordu. Özellikle Katolik Merkez Partisi ve Alman Ulusal Halk Partisi (DNVP) toplumsal cinsiyet rolleri konusunda geleneksel görüşlere sahipti. Kadınlar her şeyden önce anne ve ev kadını olmalı ve aileye bakmalıdır. Bu geleneksel rol anlayışı yasalara da yansımıştır. Kadınların toplumsal konumunu güçlendiren ancak aynı zamanda rollerini ev içi alanla sınırlayan aile işçiliğini ve anneliği koruma mevzuatını teşvik etmek için önlemler alındı.

Ancak bireyselliğin tarihinin Weimar Cumhuriyeti'nde güçlendiğine dair bazı göstergeler vardır. Kolektif çıkarlara karşı bireyselliklerini başarıyla savunabilen insanların oranı giderek artıyordu. Bunlar arasında çok sayıda genç, siyasi olarak aktif kadın da vardı, ancak bazen geleneksel rol anlayışına karşı kendilerini savunmakta çok zorlanıyorlardı. *“1918'den sonra kadınların işgücü piyasasındaki konumlarının dışına nasıl itildikleri, yukarıda bahsedilen nüfus politikası söyleminin onların 'ulusal bedene' tabi olmalarını nasıl meşrulaştırdığı ve çağdaş kadın hareketinin nasıl kısmi başarılar elde edebildiği, ancak son derece ikircikli bir 'annelik' anlayışına bağlı kaldığı gösterilmiştir.”*¹¹

Weimar Cumhuriyeti'nde, Hamburg, Frankfurt, Köln ve özellikle Berlin gibi kentlerde kadınların rolü ile kırsal bölgelerde ya da koyu Katolik olan güney Almanya'da kadınların geleneksel rolü arasında elbette büyük farklılıklar vardı. Berlin tabloidleri *B.Z., am Mittag, Tempo* ve *8 Uhr Abendblatt* gibi sol liberal gazetelerin birkaç yüz bin okuyucusu vardı.¹² Bu gazetelerde, özel alanların medyatikleştirilmesine yönelik gazetecilik gelişiminin bir parçası olarak, diğer şeylerin yanı sıra haberler ve kurgusal hikayeler aracılığıyla yeni bir kadın imajı yayıldı. Magazin basınında ve bu gazetecilik biçimlerinde kadınlara *“(…) sorunlarını ve kaygılarını dile getirebilecekleri ve modern metropolde kadınlığın içeriği ve statüsüyle ilgilenebilecekleri bir forum verildi. Bu şekilde, çağdaş koşulların eleştirilmesine, yeni normların müzakere edilmesine ve pratik çözümlerin geliştirilip sunulmasına katıldılar.”*¹³

Bu dönemde, karı kocanın her ikisinin de eş olarak çalıştığı ve çift maaş aldığı evlilikler kanunen yasaklanmamış, ancak kamuoyunda yoğun eleştirilere

¹¹ Moritz Föllmer, “Auf der Suche nach dem eienen Leben. Junge Frauen und Individualität in der Weimarer Republik,” *Die „Krise“ der Weimarer Republik. Zur Kritik eines Deutungsmusters*, ed. Föllmer Moritz ve Rüdiger Graf (Campus, 2005), 289. [„So ist gezeigt worden wie Frauen nach 1918 von ihren Positionen vom Arbeitsmarkt verdrängt wurden, wie der bereits erwähnte bevölkerungspolitische Diskurs ihrer Unterordnung unter den «Volkskörper» legitimmierte und wie die zeitgenössische Frauenbewegung zwar partielle Erfolge erzielen konnte, aber einem höchst ambivalenten Verständnis von «Mütterlichkeit» verhaftet blieb“.]

¹² Bernhard Fulda, *Press and Politics in Berlin 1924-1932* (Cambrige University. 2003), 33.

¹³ Föllmer, “Auf der Suche nach dem eienen Leben. Junge Frauen und Individualität in der Weimarer Republik,” 303. [“(…) ein Forum, um ihre Probleme und Anliegen zu thematisieren und sich mit Gehalt und Status von Weiblichkeit in der moderenen Metropole auseinanderzusetzen. Auf dieser Weise beteiligten sie sich an der Kritik der zeigenössischen Verhältnisse, der Aushandlung neuer Normen sowie der Entwicklung und Vorstellung praktischer Lösungen.”]

maruz kalmış ve yasal olarak kısıtlanmıştır. Yürürlükteki evlilik kanunu olan 1900 tarihli Medeni Kanun (BGB), evlilikleri eşler topluluğu olarak tanımlamaya devam etmiş, koca *aile reisi* olarak kabul edilmiş ve yasal olarak ailenin temsilcisi olarak hareket etmiştir. Bu da kadınların genellikle yasal olarak kocalarına bağımlı olduğu anlamına geliyordu. İş hukuku açısından Weimar Cumhuriyeti'nde kadınlar hala birçok yasal ve sosyal kısıtlamaya tabiydi. Örneğin, ücret ve çalışma koşulları açısından eşit haklar yoktu ve kadınlar genellikle belirli mesleklere ve pozisyonlara yalnızca sınırlı erişim hakkına sahipti. Sosyal politika açısından, aileleri desteklemek için her iki ebeveyn de çalıştığı evli çiftlere de uygulanan çeşitli önlemler vardı. Devlet destek ödemeleri çocuklu aileler için tasarlanmıştı ve çift kazanan çiftleri yeterince desteklemek için yeterli değildi. Genel olarak, Weimar Cumhuriyeti'nde çift kazanan çiftler yasal olarak doğrudan zulüm görmediler, ancak yine de zamanlarının sosyal normlarından ve yasal yapılarından etkilendiler ve bu da özellikle cinsiyet ve sosyal sınıf açısından eşitsizliklere yol açtı.

Bu gazeteler, haberlerinde çalışan kadınları tamamen normal ve doğal bir şey olarak tanımlama eğilimindeydi ve özellikle kadınların çalışma hayatlarında birçok olumsuzlukla mücadele etmek zorunda kaldıkları hikayeleri seviyorlardı. Özellikle de kadınların başarı öyküleri. *"Yetkinlik ve esnekliği etkileyici bir şekilde birleştiren ve böylece zorlu bir iş piyasasında kendi ayakları üzerinde durabilen kadınlara dair çeşitli örnekler sunuldu. 'Kadın zanaatkârlar' üzerine bir dizi makale, erkek egemen faaliyet alanlarında konumları ve bunun beraberinde getirdiği tanınırlık için inatla mücadele eden öncü kadınları ele aldı."*¹⁴

Clara Zetkin: Kadın ve İşçi Hareketinin Öncüsü

Weimar Cumhuriyeti parlamentosundaki tüm kadınlar arasında Clara Zetkin, kadın haklarının önemli bir savunucusu olarak burada kısaca tanıtılmalıdır. Clara Josephine Zetkin (1857-1933) sosyalist-komünist bir Alman siyasetçi, barış aktivisti ve kadın hakları savunucusuydu. Orta sınıf ailesi 1872'de Leipzig'e taşındı ve Clara, annesinin erken dönem burjuva kadın hareketinin öncüleri Louise Otto-Peters ve Auguste Schmidt¹⁵ ile bağlantıları sayesinde Schmidt tarafından 1874-1878 yılları arasında yürütülen öğretmen eğitimi seminerine katılabilirdi. O

¹⁴ Föllmer, "Auf der Suche nach dem eienen Leben. Junge Frauen und Individualität in der Weimarer Republik," 304-305. [*Es wurden verschiedenen Beispiele von Frauen präsentiert, die in eindrucksvoller Weise Kompetenz und Flexibilität verbanden und sich so auf einem schwierigen Arbeitsmarkt behaupten konnten. Eine Artikelserie über «weibliche Handwerker» behandelte Pionierinnen, die sich in männlich dominierten Tätigkeitsfeldern zäh ihre Position und die damit einhergehende Anerkennung erkämpften.*"]

¹⁵ Auguste Schmidt (1833-1902), Louise Otto-Peters ile birlikte 1865 yılında Genel Alman Kadınlar Birliği'ni (Allgemeiner Deutscher Frauenverein - ADF) kuran öğretmen ve yazardı. Kadın haklarının öncülerinden biri olarak, özellikle kız çocuklarının eğitimi ve kadın hakları konularına kendini adanmıştır. Ancak, genç Clara Zetkin gibi kadınlar için sosyal devrimci bir rol model olmasına rağmen, bugüne kadar Alman kadın hareketi tarihinin kenarlarında kalmıştır. bkz. Dijital Alman Kadın Arşivi: <https://www.digitales-deutsches-frauenarchiv.de/akteurinnen/auguste-schmidt>. (Son erişim: 14.06.2024).

dönemde orta sınıf kızlara açık olan tek mesleki eğitim programıydı. Zetkin burjuva kadın hareketinin fikirleriyle erken dönemde temas kurdu, ancak aynı zamanda 1890'ların başında kadın hareketinin ve işçi hareketinin en önemli merkezlerinden biri olan Leipzig'de sosyalist fikirlerle de erken dönemde temas kurdu. Burada August Bebel ve Wilhelm Liebknecht gibi isimlerin işçi eğitim derneğinde verdiği dersler aracılığıyla politik olarak sosyalleşti ve sosyalist fikirler ile mevcut toplumsal eşitsizlikleri tartıştı. Bu ve Leipzig'deki Rus öğrenci çevresinde tanıştığı Ukraynalı sosyal devrimci Ossip Zetkin¹⁶ ile ilişkisi, önceki burjuva yaşamından kopmasına yol açtı. Şansölye Bismarck'ın Sosyalist Yasası, bir parti üyesi olarak Saksonya okul hizmetine erişimini engellediği ve ev öğretmeni olarak çalışmak zorunda kaldığı için kariyer yolu da tıkanıp. Uluslararası düzeyde Zetkin, Paris'teki 1889 Uluslararası İşçi Kongresi'nin bir katılımcısı olarak sosyalist işçi hareketinin İkinci Enternasyonal'inin kurucularından biriydi. 1891'de sosyalist kadın hareketinin en önemli yayını haline gelen *Die Gleichheit* (Eşitlik) dergisini kurdu. Zetkin 1907'de ilk Uluslararası Sosyalist Kadınlar Konferansı'nı düzenledi ve ilk kez 1911'de kutlanan ve kadınların oy hakkı ve daha iyi çalışma koşulları için mücadeleye odaklanan Uluslararası Kadınlar Günü'nün başlatılmasında en etkili kişi olarak kabul edilir. Merkez Komite'nin ya da daha sonra KPD Merkez Komitesi olarak bilinen yapının bir üyesi olarak, 1921'den 1933'e kadar Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'nin (ECCI) bir üyesiydi ve hayatının son yıllarında, nihayetinde Stalin tarafından öne sürülen sosyal faşizm tezini eleştiren azınlık içinde yer aldı.

1878'de, 1890'da Almanya Sosyal Demokrat Partisi (SPD) olarak yeniden kurulan Almanya Sosyalist İşçi Partisi'ne (SAP) katıldı. 1917'ye kadar SPD'de aktif ve parti içindeki devrimci Marksist fraksiyonun önde gelen temsilcilerinden biriydi. 1917'de SPD'den ayrılan USPD'ye katıldı. Burada, 1918 Kasım Devrimi sırasında Spartaküs Birliği¹⁷ olarak yeniden adlandırılan sol kanat ya da Spartaküs grubuna mensuptu. Bu da diğer sol devrimci gruplarla birleşerek 1918/1919 yıllarının başında yeni kurulan Almanya Komünist Partisi'ne (KPD) dönüştü. KPD'nin etkili bir üyesi olan Zetkin, 1920'den 1933'e kadar Reichstag üyesiydi ve 1932'de parlamentonun kıdemli başkanıydı.

Zetkin, kadınların kurtuluşunun işçi sınıfının kurtuluşuyla ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olduğuna inanıyordu. Kadınların oy hakkı ve kadın işçilerin hakları için kampanya yürüttü. Sosyalist Yasaların yürürlükten kaldırılmasının ardından Zetkin Almanya'ya döndü ve SPD'nin önde gelen isimlerinden biri oldu. Partiyi çeşitli uluslararası kongrelerde temsil etti ve işçi hareketinin birliği

¹⁶ Ossip Zetkin (1850-1889) Odessa'da Yahudi bir aileden gelen Ukraynalı-Rus bir devrimci ve sosyalistti. Clara Zetkin'in hayat arkadaşı ve evlenmeden ondan iki oğlu oldu.

¹⁷ Aralık 1918 sonuna kadar Spartaküs Birliği, sol kanat olarak USPD'ye örgütsel olarak bağlıydı. Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg'un önderliğindeki Spartaküs Birliği, Birinci Dünya Savaşı sırasında dünya çapında kapitalizmi, emperyalizmi ve militarizmi yıkmak için proletaryanın uluslararası devrim hedefini benimseyen Marksist sosyalistlerin bir örgütüydü. Weimar Cumhuriyeti ile birlikte bu hedef Sovyet Rusya ile müttefik bir Sovyet Almanya'nın propagandasına dönüştü. bkz. Kolb ve Schumann, *Die Weimarer Republik*, 10.

için kampanya yürüttü. Zetkin aynı zamanda Birinci Dünya Savaşı'nın sert bir eleştirmeniydi ve barış hareketinin önde gelen seslerinden biriydi. SPD'den ayrıldıktan sonra 1917'de Bağımsız Almanya Sosyal Demokrat Partisi'ne (USPD) katıldı ve daha sonra Almanya Komünist Partisi'ne (KPD) geçti.

Clara Zetkin 1920'de Reichstag'a seçildi ve ölümüne kadar aktif bir politikacı olarak kaldı. Pozisyonunu kadın ve işçi hakları için kampanya yürütmeye devam etmek için kullandı. Weimar'da ne kadar kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınmışsa da, eşit hakları açıkça medeni haklarla sınırlayan demokratik bir anayasa taslağı hazırlamıştır. Medeni Kanun'da aile ve mülkiyet hukukuna ilişkin değişiklikler yapılması ve kadınların aile içindeki konumlarının güçlendirilmesi yönündeki tüm girişimler başarısızlıkla sonuçlandı. Liberal feministler reformlar konusunda sürekli ısrar etseler de, onlara yakın olan (ve aynı zamanda Katolik kesimi temsil eden) Merkez Parti, kadınların ikincilliğinin doğal bir yasa olduğu ve doğası gereği siyaset öncesi olduğu ilkesini savundu. Bireysel liberal avukatlar ve birkaç sosyalist reform çağrısında bulunmuş olsa da, yeni seçilen parlamentoda bu görüşe karşı önemli bir muhalefet bulunmuyordu. Kendi kaderini tayin eden annelik talebi açıkça tartışmaya açık kaldı. Devletin kadınlara hayatlarını nasıl düzenlemeleri gerektiğini dikte ettiği açıklık, kadınların devlet kontrolüne karşı isyan ettikleri ve sivil eşitliklerini talep ettikleri açık sözlü siyasi direnişle karşılandı. Bu mücadele kendini özellikle kürtağın yasallaştırılması talebi olarak gösterdi.

Zetkin, ortaya çıkan faşizm tehdidini eleştirdi ve Nasyonal Sosyalizmin demokrasi ve toplumsal ilerleme için oluşturduğu tehlikeler konusunda uyarılarda bulundu. Clara Zetkin 30 Haziran 1933'te Moskova yakınlarındaki Arkhangelskoye'de sürgünde öldü. Sosyal adalet ve kadın hakları için mücadele eden bir savaşçı olarak bıraktığı miras bugün de önemini korumaktadır. Zetkin, 20. yüzyılın başlarındaki sosyalist ve feminist hareketin en etkili isimlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Clara Zetkin uluslararası sosyalist ve feminist hareketin merkezi figürlerinden biriydi. Kadınların özgürleşmesine ve işçi sınıfının yaşam koşullarının iyileştirilmesine yaptığı katkılar kalıcı bir öneme sahiptir. Zetkin, sosyal adalet ve eşitliğe yorulmak bilmeyen bir bağlılık örneği olarak gelecek nesil aktivistler için ilham verici bir rol model olmaya devam etmektedir.

Weimar'ın Sonu ve Nasyonal Sosyalizmin Başlangıcı

Weimar Cumhuriyeti'nin hızla sona ermesinin kuşkusuz pek çok nedeni vardı ve Versailles Antlaşması, 1923 hiperenflasyonu ve 1929 Büyük Buhranı ile şiddetlenen siyasi istikrarsızlık, ekonomik krizler ve toplumsal hoşnutsuzluğun bir kombinasyonuydu. Bu ve diğer nedenlerden dolayı Weimar Cumhuriyeti, temelleri çok sağlam olmadığı için doğaçlama bir demokrasi (*improvisierte*

Demokratie)¹⁸ olarak da tanımlanmıştır. Siyasi partiler derin bir şekilde bölünmüştü ve aşırı uçlar, özellikle Adolf Hitler yönetimindeki Nasyonal Sosyalistler ve Komünistler, artan bir etki kazanarak yönetme kabiliyetini daha da zayıflattı. 1930 yılında, Reich Başkanı Paul von Hindenburg'un parlamentoyu baypas ettiği ve olağanüstü hal kararnameleriyle yönettiği, cumhuriyetin demokratik temelini daha da zayıflatan bir başkanlık kabineleri dönemi başladı. Nihayet, Adolf Hitler 30 Ocak 1933'te Reich Şansölyesi olarak atandı ve Şubat 1933'teki Reichstag yangınından sonra, ortaya çıkan olağanüstü hal kararnamelerini siyasi muhalifleri ortadan kaldırmak ve Weimar Cumhuriyeti'nin nihai sonunu işaret eden bir diktatörlük kurmak için kullandı. Uyanış, iyimserlik, liberalizm ve demokrasi dönemi sadece 15 yıl sürdü ve Nasyonal Sosyalizmin aşırı karşı önerileri tarafından engellendi. Takip eden yıllarda kadın hakları da dahil olmak üzere pek çok değerli özgürlük geri alındı.

Nasyonal Sosyalistler 1933 yılında iktidara geldiklerinde, Almanya'da kadın hakları ciddi bir gerileme yaşadı. Nasyonal Sosyalist ideoloji, kadınları anne ve ev kadını rollerine indirgeyen son derece muhafazakâr ve ataerkil bir kadın imajını yaydı. Adolf Hitler'in kadınların rolüne ilişkin ünlü bir açıklaması var: “Kadın eğitiminin hedefi geleceğin annesi olmalıdır.”¹⁹ Kadınlar yeni kanunlarla birçok üst düzey mesleklerden dışına itildi ve kadınların ev kadın ve anne olmaları halinde kazançlı işlerden vazgeçmeleri için teşvikler yaratıldı. Ve kadınların pasif oy kullanma hakkı yanı seçilme hakkı reddedildi. Hâlâ oy kullanmalarına izin veriliyordu ama artık seçilemiyorlardı. Buna karşılık, kadın devlet memurları ve akademisyenler sistematik olarak mesleklerinden uzaklaştırıldı. Kadınların daha yüksek pozisyonlara transfer edilmesine yasak getirildi ve bu pozisyonlarda bulunan kadınlar işten çıkarıldı ya da rütbeleri düşürüldü. Bu dönemde kadın imajı anne rolüyle sınırlıydı. Daha sonra 1933'te bekârlar için bir bekârlık vergisi getirildi. Sağlıklı doğan her çocuk kredi borcunu dörtte bir oranında azaltıyordu. Çocuk yardımları ve çocuk ödenekleri, vergi ödenekleri ve diğer yandan çocuk-suz çiftler için cezalandırıcı vergiler getirildi. Doğum kontrolü de kürtaj gibi cezai bir suçtu. 1933 ve 1937 yılları arasında yaklaşık 800.000 gelin çifti 1000 Reichsmark'a kadar evlilik kredisi talep etti.

Daha sonra 1938 yılında Hitler, Alman Anne Onur Haçı (*Ehrenkreuz der deutschen Mutter*) ya da kısaca Anne Haçı'nı tesis eden bir kararname yayınladı. Bu propaganda çok çocuklu anneleri onurlandırmayı amaçlıyordu. Askeri başarıları ve cesaretleri nedeniyle adeta bir askere benzetilen annelere, dört ya da beş çocukları varsa bronz, altı ya da yedi çocukları varsa gümüş ve sekiz ya da daha fazla çocukları varsa altın Anne Haçı veriliyordu. Dokuzuncu çocuktan itibaren yüksek rütbeli bir Nazi görevlisi, hatta çoğu durumda Hitler'in kendisi, vaftiz babalığını üstlendi. Üç milyon kadının 1939 gibi erken bir tarihte Anne Haçı ile ödüllendirilmiş olması ve tüm ailelerin neredeyse dörtte birinin dört ya da daha

¹⁸ Kolb ve Schumann, *Die Weimarer Republik*, 1.

¹⁹ Bkz. Kadınların oy hakkının 100 yılı. [„Das Ziel der weiblichen Erziehung hat unverrückbar die kommende Mutter zu sein“]. <https://hundertjahrefrauenwahlrecht.de/1933-frauen-wird-das-passive-wahlrecht-abgesprochen/> (Son erişim: 14.06.2024)

fazla çocuk sahibi olması,²⁰ kadınların doğum makinesi olarak araçsallaştırılması ile Nasyonal Sosyalist anne kültürünün ne kadar iç içe geçtiğini göstermektedir. Ayrıca, ödül için aranan şartların kesinlikle Nazi ideolojisine dayandığını, buna göre çocukların ebeveynlerinin *Alman kanı taşıması* ve *kalıtsal* olması gerektiğini ve annenin de *kalıtsal olarak sağlıklı, terbiyeli ve ahlaki açıdan kusursuz* olarak bu onura layık olduğunu kanıtlaması gerektiğini eklemek gerekir.²¹

Kadın hakları savunucuları ve aktivistleri zulme uğramış ve baskı altına alınmış, toplumsal cinsiyet eşitliği Nasyonal Sosyalist ideolojiye bir tehdit olarak görülmüştür. Nasyonal Sosyalizmin sadık bir muhalifi olan Clara Zetkin, siyasi inançları nedeniyle zulme uğradı ve sürgüne zorlandı. Diğer pek çok kadın hakları aktivisti de benzer bir akıbete uğradı ya da faaliyetlerini durdurmak zorunda kaldı. Weimar Cumhuriyeti döneminde kaydedilen ilerleme büyük ölçüde tersine döndü ve Almanya'daki kadın hareketi ciddi bir gerileme yaşadı.

Weimar Döneminde İsviçre ve Avusturya'da Kadın Hakları ve Kadınlara Oy Hakkı

Weimar Cumhuriyeti döneminde Almanya, kadınlara oy hakkının tanınması da dahil olmak üzere kadın hakları konusunda önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Bu tarihi olay, kadınların siyasi katılımı için bir dönüm noktası olmuş ve İsviçre ve Avusturya'da farklı şekilde algılanan ve uygulanan bir ölçüt oluşturmuştur. Avusturya, Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında kadın hakları açısından Almanya'ya benzer bir gelişme göstermiştir. Habsburg monarşisinin yıkılması ve 1918'de Birinci Avusturya Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından kadınlara oy hakkı tanınmıştır. 12 Kasım 1918'de Geçici Ulusal Meclis, kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanıyan bir yasayı kabul etti. Bu sayede kadınlar ilk kez Şubat 1919'da Kurucu Ulusal Meclis seçimlerinde oy kullanabilmiş ve seçilebilmiştir. Avusturya'da kadınlara oy hakkının tanınması, eski monarşik sistemin çöküşünden sonra gerekli hale gelen daha geniş kapsamlı sosyal ve siyasi reformların bir parçasıydı. Kadınların siyasi sürece katılımı yeni demokratik düzenin temel bir unsuru olarak görülmüyordu.

İsviçre'de kadınların oy kullanma hakkını elde etmesi çok daha uzun zaman almıştır. Her ne kadar Zürih'teki kadınlar 1868 yılında kanton anayasası revize edildiğinde kadınlara oy hakkı verilmesini talep etmiş olsalar da, 1904'ten itibaren Sosyalist Parti (SP) kadınların davasını savunan ilk parti olmuştur. Daha sonra başka oy hakkı örgütleri de ortaya çıkmış ve bunlar 1909 yılında İsviçre Kadın Oy Hakkı Derneği'ni (SVF) kurmuştur. İsviçre, cinsiyetler arasında siyasi eşitlik söz konusu olduğunda oldukça muhafazakârdı. Eşitlik yönündeki uluslararası eğilime ve Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra pek çok Avrupa ülkesinde

²⁰ bkz. Web Sitesi Çevrimiçi Yaşayan Müze. Anne haçı. <https://www.dhm.de/lemo/kapitel/ns-regime/innenpolitik/mutterkreuz> (Son erişim: 14.06.2024).

²¹ bkz. Wikipedia. Anne haçı. <https://de.wikipedia.org/wiki/Mutterkreuz> (Son erişim: 14.06.2024).

kadınlara oy hakkı tanınmasına rağmen İsviçre bu konuda isteksiz kalmıştır. Kadınların oy hakkı ancak 7 Şubat 1971'de ulusal düzeyde kabul edilmiş ve son kantonun (*Appenzell Innerrhoden*) kadınlara kantonal düzeyde oy hakkı tanınması ancak 1990'ı bulmuştur. Bu gecikme, anayasa değişikliklerinin referandumla onaylanmasını gerektiren İsviçre'nin doğrudan demokrasisi de dahil olmak üzere çeşitli faktörlerden kaynaklanmıştır. Kadınların oy hakkına ilişkin tekrarlanan referandumlar, genellikle köklü geleneksel rol modelleri ve sosyal değişim korkusu nedeniyle reddedildi. Bu şekilde İsviçre, kadınlara seçme ve seçilme hakkını Almanya ve Avusturya'dan 53 yıl sonra ve Türkiye'den 41 sırasıyla 37 yıl sonra ancak 7 Şubat 1971 tarihinde tanımıştır.

Görsel 2: Kadın Sufragetler²²

Sonuç

Özetlemek gerekirse, Weimar Cumhuriyeti döneminde (1919-1933), özellikle Almanya'da, ama aynı zamanda Avusturya'da ve daha az ölçüde İsviçre'de kadın haklarının önemli ölçüde güçlendirildiği söylenebilir. Almanya'da çok katmanlı, homojen olmayan ve çok sesli bir kadın hareketinin ortaya çıktığı ve farklı akım ve gruplaşmaların kadınların sosyal geçmişlerinin bir sonucu olduğu unutulmamalıdır. Kadınların temel kaygısı siyasi katılım ve oy hakkıydı ve bu nihayet 1918/19'da Weimar Cumhuriyeti'nde ve Avusturya'da genel oy hakkının tanınmasıyla geçici zirvesine ulaştı. Oy hakkının tanınmasının ardından kadınların aktif siyasi katılımı, birçok yapısal ve sosyal engel devam etse de, ileriye doğru atılmış önemli bir adımdı. Bununla birlikte, Clara Zetkin gibi kadın hakları aktivistlerinin çalışmaları kalıcı bir miras ve eşitlik mücadelesinin sürekli olarak

²² Federal Yurttaşlık Eğitimi Ajansı Website. Dosya: Kadınların oy hakkı. [Bundeszentrale für politische Bildung: Dossier: Frauenwahlrecht]. <https://www.bpb.de/themen/zeit-kulturgeschichte/frauenwahlrecht/> (Son erişim: 14.06.2024).

devam ettirilmesi gerektiğini hatırlatan bir unsur olmaya devam etmektedir. İsviçreli kadınların tam medeni haklara sahip olabilmeleri için 42 yıldan fazla beklemleri gerekecekti ve kadınların oy hakkı 16 Mart 1971'de hayata geçirildi.

Weimar Cumhuriyeti'ndeki bu başarılar kadınlar için kısa ömürlü oldu. Nasyonal Sosyalistler ve onların anne miti ile kadınlar ciddi gerilemeler ve aksaklıklar yaşamak zorunda kaldı. Nazi ideolojisi kadınları yeniden anne ve ev kadını rollerine indirgedi ve Weimar döneminin pek çok kazanımı tersine döndü. Feminist faaliyetlerin bastırılması ve önde gelen kadın hakları aktivistlerinin zulme uğraması, Almanya'daki kadın hakları için ciddi bir geri adım oldu. Ancak son 40 yılda bile kadınlar hakları için tekrar tekrar mücadele etmek zorunda kaldılar ve 2024 yılında bile Almanya'da gerçek bir eşitlikten söz etmek pek mümkün değil. Birçok çalışma ve araştırma bunu göstermektedir. Örneğin 2024 yılının başında, Alman DAX borsasında işlem gören 160 Alman şirketinin üst kademelerinde 128 kadın yönetici vardı, ancak bunların karşısına hâlâ 568 erkek meslektaşları durmaktadır.²³ Bu, Almanya'daki en büyük 160 şirketin 696 üst düzey yöneticisinin beşte birinden biraz azının kadın olduğu anlamına geliyor. Almanya'da cinsiyete dayalı ücret farkı 2024 yılı başında hâlâ yüzde 18'lik bir eşitsizlik göstermektedir; yani kadınlar aynı işi yapmalarına rağmen çalıştıkları saat başına erkeklerden ortalama yüzde 18 daha az kazanmaktadır.²⁴

21. yüzyılda kadınların hâlâ yapması gereken çok şey var ve erkeklerin onlara yardım etmesi hiç de fena olmaz. Açıkçası, Simone de Beauvoir'ın (1908-1986) Karşı Cins üzerine incelemesinin ikinci kitabını "*İnsan kadın olarak doğmaz, hayat'da kadın olur*" açılış cümlesiyle açtığı 1949 yılından bu yana eşitlik alanında çok geniş bir ilerleme oldu, ancak kadınlar 2024'te hâlâ kadın olarak doğmuyorlar, ancak koşullar ve hayat şartları tarafından kadın hale getiriliyorlar.

²³ bkz. 2020'den bu yana DAX yönetim kurullarında önemli ölçüde daha fazla kadın. <https://www.tagesschau.de/wirtschaft/unternehmen/ey-frauen-vorstaende-dax-managerinnen-frauenquote-100.html>. (Son erişim: 14.06.2024).

²⁴ bkz. Federal İstatistik Dairesi. Cinsiyete dayalı ücret farkı 2023: Kadınlar saat başına erkeklerden %18 daha az kazanıyor. https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2024/01/PD24_027_621.html. (Son erişim: 14.06.2024).

KAYNAKÇA

Telif Eserler

Föllmer, Moritz. "Auf der Suche nach dem einen Leben. Junge Frauen und Individualität in der Weimarer Republik." *Die „Krise“ der Weimarer Republik. Zur Kritik eines Deutungsmusters*, ed. Föllmer Moritz und Rüdiger Graf. Campus, 2005.

Fulda, Bernhard. *Press and Politics in Berlin 1924-1932*. Cambridge University, 2003.

Kolb, Eberhard ve Dirk Schumann. *Die Weimarer Republik [Weimar Cumhuriyeti]*. De Gruyter Oldenbourg, 2022.

İnternet Kaynakları

Alman Tagesschau. 2020'den bu yana DAX yönetim kurullarında önemli ölçüde daha fazla kadın. [Seit 2020 deutlich mehr Frauen in DAX-Vorständen]. <https://www.tagesschau.de/wirtschaft/unternehmen/ey-frauen-vorstaende-dax-managerinnen-frauenquote-100.html>. (Son erişim: 14.06.2024).

Dijital Alman Kadın Arşivi Websitesi. [Webauftritt des Digitalen Deutschen Frauenarchivs]. <https://www.digitales-deutsches-frauenarchiv.de/akteurinnen/augusteschmidt> (Son erişim: 14.06.2024)

Federal İstatistik Dairesi. [Statistischen Bundesamt]. Cinsiyete dayalı ücret farkı 2023: Kadınlar saat başına erkeklerden %18 daha az kazanıyor. [Gender Pay Gap 2023: Frauen verdienten pro Stunde 18 % weniger als Männer]. https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2024/01/PD24_027_621.html. (Son erişim: 14.06.2024).

Federal Yurttaşlık Eğitimi Ajansı Website. Dosya: Kadınların oy hakkı. [Bundeszentrale für politische Bildung: Dossier: Frauenwahlrecht]. <https://www.bpb.de/themen/zeit-kulturgeschichte/frauenwahlrecht/> (Son erişim: 14.06.2024).

Hindenburg, Barbara. "Die Auswirkungen des Frauenwahlrechts in der Weimarer Republik [Weimar Cumhuriyeti'nde kadınların oy hakkının etkisi]." Website Bundeszentrale für politische Bildung: Dossier, [Federal Yurttaşlık Eğitimi Ajansı Website] 2018. <https://www.bpb.de/themen/zeit-kulturgeschichte/frauenwahlrecht/279340/die-auswirkungen-des-frauenwahlrechts-in-der-weimarer-republik/>. (Son erişim: 14.06.2024)

Kadınların oy hakkının 100 yılı Websitesi. [Webseite 100 Jahre Frauenwahlrecht]. <https://hundertjahrefrauenwahlrecht.de/1933-frauen-wird-das-passive-wahlrecht-abgesprochen/> (Son erişim: 14.06.2024)

Louise-Otto-Peters-Gesellschaft e.V.'nin web sitesi. Louise-Otto-Peters hakkında biyografik bilgiler. [Webauftritt der Louise-Otto-Peters-Gesellschaft e.V. Biografisches zu

Lousie-Otto-Peters]. https://www.louiseottopeters-gesellschaft.de/verein/louise-otto-peters_(Son erişim: 14.06.2024).

Vikipedia. Anne haçı. [Wikipedia: Mutterkreuz]. <https://de.wikipedia.org/wiki/Mutterkreuz> (Son erişim: 14.06.2024).

Web Sitesi Çevrimiçi Yaşayan Müze. Anne haçı. [Webseite Lebendiges Museum Online: Mutterkreuz]. <https://www.dhm.de/lemo/kapitel/ns-regime/innenpolitik/mutterkreuz> (Son erişim: 14.06.2024).